

**Доклад относно приложимото законодателство, съдебна практика и
държавни мерки относно телесното наказание на деца**

Изготвен от: Институт за социални дейности и практики

Авторски екип: проф.д-р Нели Петрова, Иван Георгиев, Петя Димитрова

Съфинансиран по програмата „Права, равенство и гражданство” на ЕС

Съдържание

Page | 2

Въведение.....3

I Оценка на приложимото национално и международно законодателство и идентификация на съществуващите пропуски в изпълнението на забраната за телесно наказание на деца

.....4

II Критична оценка на съдебната практика13

III Анализ на националната литература26

IV Действия на държавата за адресиране на телесното наказание на деца.....31

v. Препоръкистр 37

Въведение

Този доклад е подготвен в рамките на проект „Ръцете горе”, съфинансиран по програма „Права, Равенство и Гражданство” на Европейския съюз.

Цел на оценката:

Идентифициране на пропуските в ръководените от държавата действия относно прилагането на националните закони на телесно наказание срещу деца и даване на предложения за преодоляването им чрез устойчиво изграждане на капацитет и планиране.

Методология на оценката:

- анализ на нормативната уредба;
- преглед на публикации по темата;
- анализ на съдебна практика

I. Оценка на приложимото национално и международно законодателство и идентификация на съществуващите пропуски в изпълнението на забраната за телесно наказание на деца

Page | 4

Според международно приетите права на човека децата имат право на защита от всички форми на насилие, включително телесното наказание, във всяка среда. В Общия коментар №8 (параграф 11) на Комитета по правата на детето към ООН от 2006 г., озаглавен „Правото на детето на закрила от телесни наказания и други жестоки или унижителни форми на наказание”, „телесното” или „физическо” наказание е определено като **всяко наказание, при което се използва физическа сила, целяща да предизвика някаква степен на болка или дискомфорт**, колкото и лек да е той¹. Най-често това включва удряне („потупване“, „пошляпване“, „напляскване“) на деца, с ръка или с някакво „помощно” средство – камшик, тояга, колан, обувки, дървена лъжица и т.н. Но също така може да включва ритане, разтърсване или хвърляне на децата, издраскване, щипане, хапане, дърпане на косата или ушите, принуждаване на деца да останат в неудобни позиции, изгаряне, попарване или принуждаване към поглъщане. По мнение на Комитета, телесното наказание винаги е унижаващо. В допълнение на това има други нефизически форми на наказание, които също са жестоки и унижителни и по този начин са несъвместими с Конвенцията. Те включват, например, наказание, което омаловажава, унижава, охулва, заплашва, плаши или осмива детето. Комитетът отбелязва, че телесното наказание е незаконно в дома, в училище, в наказателно-правната система, при алтернативните форми на грижа и при полагане на труд, но въпреки това има основания за

¹ Комитет по правата на детето към ООН, общ коментар №8, „Правото на детето на закрила от телесни наказания и други жестоки или унижителни форми на наказание”, ал. 11, 2006 г. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/407/71/PDF/G0740771.pdf?OpenElement>.

притеснение, че децата все още стават жертви на телесно наказание в горепосочените места.

Page | 5 През 2008 г. Съветът на Европа стартира своята общоевропейска инициатива срещу телесното наказание на децата. В нея залягат три основни приоритета: законодателна реформа, насърчаване на политиките за позитивно родителство и повишаване на осведомеността за феномена на телесното наказание². По този начин Съветът на Европа въвежда понятията “позитивно родителство” или „родителство в най-добрия интерес на детето“, за да подчертае важната роля на семействата за осигуряване на благосъстоянието на децата. Позитивното родителство изисква от родителите да отглеждат своите деца по начин, който уважава техните права и създава максимално оптимални условия за тяхното развитие, без да се пренебрегват нуждите на самите родители. Основната отговорност за грижата за децата принадлежи на семейството, но държавата и обществото като цяло имат задължението да подкрепят семейството и родителите за изпълнение на техните функции чрез подходящи политики и мерки.

Стратегия за правата на децата 2016-2021 на Съвета на Европа отново поставя насилието във фокуса на вниманието чрез стратегическа цел 3 „Живот, свободен от насилие за всички деца“. Съветът на Европа ще продължи да насърчава ефективното премахване на телесното наказание и други жестоки или унижителни форми на наказание на децата във всякаква среда, включително и в рамките на дома. Тя ще идентифицира специфични предизвикателства по пътя към универсална забрана и премахване на телесното наказание и как те могат да бъдат преодолени. Държавите-

² <http://www.coe.bg/?menu=council&submenu=108&itemid=1761>

членки ще бъдат подкрепени в правната реформа, за да се постигне пълна забрана и за постигане на по-висока колективното съзнание за правото на децата на равна защита от насилие, опасността от наказание чрез насилие, както и за насърчаване на ненасилствената дисциплина и положителното възпитание в съответствие с Препоръката относно политиката за подкрепа на позитивното родителство.

Крайната цел на Стратегията е да се постигне пълна правна забрана на телесното наказание.

В Република България се смята, че на практика телесното наказание е забранено по отношение на всички граждани. Макар че като термин телесно наказание не съществува в нормативната уредба, чрез използването на понятията насилие, вреда, повреда се смята, че се изчерпва възможността то да бъде допустимо. Глобалната инициатива за елиминиране на телесното наказание над деца отчита, че България е забранила телесното наказание навсякъде³.

Забрана за телесно наказание за първи път се появява в Семейния кодекс, където се посочва, че „родителят няма право да използва насилие, както и методи на възпитание, които уронват достойнството на детето”(чл. 125, ал. 2 от СК). Както се вижда, текстът забранява не само физическото насилие над детето, но и използването на неподходящи методи на възпитание, които биха могли да причинят психическо нараняване на детето.

Наказването на телесното наказание може да се извърши според разпоредбите на Наказателния кодекс на Република България, когато то съставлява престъпление. Телесното наказание на практика е

³ <http://www.endcorporalpunishment.org/progress/country-reports/bulgaria.html>

криминализирано в случаите, когато е причинена телесна повреда, чл.128 – 134 на НК4, според чл. 161. (1) За лека телесна повреда по чл. 130 и 131, ал. 1, точки 3 - 5, за лека и средна телесна повреда по чл. 132, за престъпленията по чл. 144, ал. 1, 145, 146 - 148а, както и за телесна повреда по чл. 129, 132, 133 и 134, причинена на възходящ, низходящ, съпруг брат или сестра, наказателното преследване се възбужда по тъжба на пострадалия.

(2) За престъпления по чл. 133, чл. 135, ал. 1, 3 и 4 и чл. 139 – 141 наказателното преследване от общ характер се възбужда по тъжба на пострадалия до прокуратурата и не може да се прекрати по негово искане.

Наказателният кодекс класифицира като по-тежко престъпление причиняването на телесна повреда на малолетни лица – чл. 131, ал.1, т. 4, което означава деца, ненавършили 14 години.

Във връзка с реалната забрана на телесното наказание и наказването за неговото прилагане, трябва да се спомене и това, че Наказателният кодекс, чл. 187 предвижда наказание лишаване от свобода до три години или с пробация, както и с обществено порицание за този, „който изтезва малолетно или непълнолетно лице, намиращо се под негови грижи или чието възпитание му е възложено, ако извършеното не представлява по-тежко престъпление.”.

Защита от телесно наказание може да се извърши и според разпоредбите на Закона за защита от домашно насилие, когато то е определено като насилие. Според ЗЗДН, **Чл. 2.** „(1) Домашно насилие е всеки акт на

⁴ <http://lex.bg/laws/ldoc/1589654529> изм. и доп. ДВ. бр.95 от 29 Ноември 2016г.

физическо, сексуално, психическо, емоционално или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство.(2) За психическо и емоционално насилие върху дете се смята и всяко домашно насилие, извършено в негово присъствие.”

Според Чл. 5. (1) мерките за защита от домашното насилие, които могат да се прилагат и за защита на деца са „1. задължаване на извършителя да се въздържа от извършване на домашно насилие; 2. отстраняване на извършителя от съвместно обитаваното жилище за срока, определен от съда; 3. (доп. - ДВ, бр. 102 от 2009 г., в сила от 22.12.2009 г.) забрана на извършителя да приближава пострадалото лице, жилището,; 4. временно определяне местоживеенето на детето при пострадалия родител или при родителя, който не е извършил насилието, при условия и срок, определени от съда, ако това не противоречи на интересите на детето; 5. задължаване на извършителя на насилието да посещава специализирани програми; 6. насочване на пострадалите лица към програми за възстановяване.

.....

(4) Във всички случаи съдът с решението по чл. 15, ал. 1 налага на извършителя и глоба в размер от 200 до 1000 лв.”

В новоприетия Закон за предучилищно и училищно образование също няма изрична забрана на телесно наказание, но в чл. 171. (1) като право на децата се определя правото им „1. да бъдат обучавани и възпитавани в здравословна, безопасна и сигурна среда;” а в чл. 174. (4) на

закона се предвижда, че „при работата с децата и с учениците институциите в системата на предучилищното и училищното образование основават дейността си на принципа на позитивната дисциплина, който се свързва с мерки и подходи, гарантиращи изслушване на детето и ученика, осъзнаване на причините за проблемното му поведение и предоставяне на възможност за усвояване на добри поведенчески модели спрямо себе си и останалите.” Санкциите за един ученик са предвидени в чл. 199. на закона и включват забележка; преместване в друга паралелка в същото училище; предупреждение за преместване в друго училище; преместване в друго училище; преместване от дневна форма в самостоятелна форма на обучение, както и отстраняване от час или от учебни занятия. В чл. 219 който определя правата и задълженията на педагогическите специалисти в ал.2, т. 3 е отбелязано, че те са длъжни да „зачитат правата и достойнството на децата, учениците и другите участници в предучилищното и училищното образование”.

Нарушаването на правата на децата и тяхната закрила са в компетенциите на приетият през 2000 г., **Закон за закрила на детето, (ЗЗД), където е въведена забраната за използване на физическото насилие, дефиниция на това какво е насилие, мерки за закрила при нарушаване на правата на децата и рамка на институционална система за закрила на детето.**

Според ЗЗД насилие е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда. Законът също въвежда забраната за използване на физическото наказание като метод за възпитание на детето,

чрез формулиране на правото на детето „на закрила срещу нарушаващите неговото достойнство методи на възпитание, физическо, психическо или друго насилие и форми на въздействие, противоречащи на неговите интереси” (чл.11, ал.2 от ЗЗД). Текстът въвежда правото на детето на защита от насилие, включително в семейството, предвидено в чл.19, ал.1 на Конвенцията на ООН за правата на детето. **По-специално законът постановява, че всяко дете има право на закрила срещу „въвличане в дейности, неблагоприятни за неговото физическо, психическо, нравствено и образователно развитие, нарушаващите неговото достойнство методи на възпитание, физическо, психическо или друго насилие и форми на въздействие, противоречащи на неговите интереси, и използване за просия, проституция, разпространяване на порнографски материали и получаване на неправомерни материални доходи, както и срещу сексуално насилие.”**

Законът регламентира и мерките за закрила на детето, включително и настаняването на дете извън семейството. В допълнителните разпоредби, ал. 1, т.11, законът определя като дете в риск,всяко дете „което е жертва на злоупотреба, насилие, експлоатация или всякакво друго нехуманно или унижително отношение или наказание в или извън семейството му;”.

Правилникът за прилагане на ЗЗД (ППЗЗД) е приетото вторично законодателство по прилагането на Закона за закрила на детето. В допълнителните разпоредби към Правилника за прилагане на ЗЗД са дадени за първи път в нашето законодателство определенията за различните видове насилие (физическо, психическо, сексуално насилие, пренебрегване), позволявайки по-прецизно идентифициране на случаите, по които да работят социалните работници и експертите от системата за

закрила на детето. Предприетите мерки са съобразени с водещия риск за детето и защита на неговия най-добър интерес.

Page | 11 В най-общ смисъл **насилието** е дефинирано в &1 т. 1, която гласи: „Насилие над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна или социална среда”. В & 1 т. 2 **физическото насилие** се определя като „причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето”. **Пренебрегване на детето** е дефинирано в Допълнителната разпоредба, & 1 т. 5: “Пренебрегване е неуспехът на родителя, настойника или попечителя или на лицето, което полага грижи за детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи”.

Според ППЗЗД, допълнителна разпоредба, & 1, т. 3 **психическо или емоционално насилие** са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда.

Философията на ЗЗД е насочена не толкова към наказанието на тези, които извършват насилие над дете и не полагат грижи за детето, колкото е ориентирана към закрила на децата чрез прилагане специални мерки,

предвидени в този закон, и включващи също оказване на помощ и поддръжка на родителите в отглеждането и възпитанието на децата.

Page | 12 Прегледът на нормативната уредба показва ясна тенденция към поставяне на принципа на най-добрия интерес на детето и правата на детето като водещи принципи във всички политики, дейности свързани с деца. Разпоредбите на ЗЗД все повече се интегрират в практиката на прилагане на другите закони, в случаи на деца – например в СК.

Едновременно с това прегледът на нормативната уредба поставя някои сериозни въпроси, свързани с действителната забрана и санкциониране на проявите на телесно наказание в България:

- Липсата на забрана на телесно наказание и приета легална дефиниция за него води до възможност за субективност при определяне или не на едно или друго телесно наказание като физическо или друго насилие, за да бъде санкционирано;
- На практика се приема за престъпление само причиняването на тежка физическа вреда или изтезаване, в другите случаи може да има санкция само по жалба на пострадалия, което в случаите на деца у нас не е гарантирано.

II – Критична оценка на съдебната практика

Page | 13

Както вече беше отбелязано, в българското национално законодателство няма специален нормативен акт, който да третира и по някакъв начин да урежда въпроса с телесните наказания. Независимо от това, отделни разпоредби на множество закони въвеждат различни ограничения във връзка с посегателството над личността⁵. Именно при прилагането на тези законови разпоредби съдебната практика е имала възможността да постави на обсъждане въпроса за допустимостта на налагането на телесни наказания с възпитателна и/или образователна цел.

Видове дела

Телесните наказания се обсъждат често в съдебната практика по наказателни дела. Основният проблем в този случай, е че голяма част от престъпленията, водещи като резултат до нанасяне на телесни повреди, се преследват след подадено оплакване от пострадалия и доколкото последният поддържа жалбата. Става въпрос за т.нар. „дела от частен характер“, за които законите предвиждат, че се образуват и преследват само по инициатива на пострадалото лице. В много случаи, когато пострадалият е низходящ, съпруг, брат или сестра, наказателното преследване се образува само по тъжба на пострадалия – чл. 161, ал. 1 НК.

Независимо, че не толерира извършването на насилие с възпитателна цел, съдът е имал възможността да отбележи, че посегателството над деца може да представлява престъпление само когато е достигнато определено ниво

⁵ Вж. **Петрова-Димитрова, Н.** (ред.) Превенция на телесното наказание за най-малките деца в България. С.: Институт за социални дейности и практики, 2011, с. 17-19.

на обществена опасност, каквато не винаги е налице. Така например, в един конкретен случай, съдът е приел, че „[в]ъз основа на съвкупния анализ на показанията на трите свидетелки, обосновано районният съд е приел, че ударът по бузата на тъжителя е бил лек, като не е причинил съществена болка на детето, което съдът извежда от неговото собствено поведение – заплакал е, но не от болка, както самият той е споделил на майка си и на класната си ръководителка. Никой не е забелязал видими следи от шамара, следователно най-тежкият възможен резултат би бил причиняването на болка. [...] При правилно установената фактическа обстановка първата инстанция е направила законосъобразни правни изводи, като е признала подсъдимия за невиновен. Безспорно от свидетелските показания се установи формалното осъществяване на признаците на престъпление, а именно, че подсъдимият е нанесъл лек удар с ръка/шамар по бузата на малолетния тъжител, от което той действително е изпитал някакво неприятно физическо усещане. [...] Но основният спорен по делото въпрос се отнася до конкретната обществена опасност на това деяние и дали тя е в достатъчна степен, за да обоснове реализирането на наказателната отговорност на подсъдимия. Съгласно чл. 9, ал. 2 НК, не е престъпно деянието, което макар формално да осъществява признаците на предвидено в закона престъпление, поради своята малозначителност не е общественоопасно или неговата обществена опасност е явно незначителна. [...] В процесния случай съдът е намерил, че деянието на подсъдимия формално покрива признаците на престъпление, но е преценил, че обществената му опасност е явно незначителна, поради което и е оправдал подсъдимия. Не следва да бъде пренебрегван фактът, че така нанесеният лек шамар обективно не би могъл да причини съществена или продължителна болка на тъжителя, който дори не е заплакал от

болезненото усещане, а както сам е признал – от обида⁶. Разбира се, когато телесното наказание причинява физическа болка, практиката приема, че е осъществен състав на престъпление⁷.

Page | 15

Прегледът на актуалната съдебна практика показва, че въпросът за налагането на физически наказания с възпитателна цел има значение не само в областта на наказателното право, но така също и в гражданското право. Така например, практиките по осъществяване на телесни наказания, се отчитат от съдилищата при преценка на родителския капацитет, в случаите на домашно насилие, лишаване и ограничаване на родителските права и т.н. В по-голямата част от разглежданите хипотези става въпрос за производства, защитаващи интересите на децата, при които съдът събира доказателства по своя инициатива и служебно изследва и въпросите за осъществяването на насилие, пък било то и под формата на възпитателна мярка.

Родителите и телесните наказания

Най-често съдилищата са коментирали различните форми на телесни наказания именно когато насилието се осъществява от страна на родителите.

Последователно е разбирането на съдебната практика, че независимо от преследваните цели, родителите не разполагат с власт да наказват физически децата си. Такъв пример се дава с осъществявано системно насилие от страна на майката – „[в] казуса се касае за случай на проявена

⁶ Вж. Решение № 924 от 9.09.2014 г. по в. н. ч. х. д. № 812/2014 г. на Софийския градски съд.

⁷ Вж. например Присъда от 13.01.2010 г. по н. ч. х. д. № 169/2009 г. на Районния съд – Ямбол и Присъда № 337 от 26.11.2012 г. по н. ч. х. д. № 1290/2012 г. на Районния съд – Плевен.

очевидна агресия на майката спрямо детето чрез пряко посегателство със сила и до степен на причиняване на видими физически увреждания, която не би могло да бъде оправдана с провокативно поведение на детето по повод нежеланието му да подготви уроците си вечерта или със състоянието на афект на майката, доколкото е поставено в опасност здравето му. Неоправдано е и последващото ѝ поведение на принудително отвеждане на детето в дома ѝ против неговото желание, което говори за незачитане на личността и мнението му, при положение, че то е на 12-годишна възраст в период на изграждането им. [...] [В]идно е, че възпитателското отношение на майката и опитите ѝ да налага родителски контрол са неприемливи и не се възприемат и от детето⁸.

Упражняването на телесни наказания се отразява и на родителския капацитет на майката или бащата. „Промяната в отношението на майката към детето е довела до загуба на родителския авторитет на майката. Емоционалната връзка майка-дете е нарушена, като липсва доверие и разбиране. Детето твърди, че не изпитва чувства към майка си, като към момента не я възприема като значим възрастен за себе си. [...] Предвид гореизложената фактическа обстановка съдът намира, че с поведението си майката не само е загубила родителския си авторитет пред детето, но е създавала и опасност за личността, здравето и възпитанието на детето. Съдът намира, че в процесния случай се касае за дете на седемгодишна възраст, което сега израства и формира ценностите си за добро и зло, като от съществено значение е намирането на модел, на който да подражава. [...] В същото време върху детето е упражнявано физическо, психическо и емоционално насилие, което създава риск за правилното му формиране като личност. [...] Съдът намира, че следва да ограничи родителските права

⁸ Вж. Решение № 573 от 03.04.2009 г. по гр. д. № 341/2009 г. на Окръжния съд – Пловдив.

на майката по отношение на малолетното и дете, като постанови режим на лични отношения, позволяващ на майката да повиши родителския си капацитет, включително при желание и чрез ползване на социални услуги⁹.

Налице са и други сходни примери. „Установява се, че детето е споделило за множество случаи на оказано физическо насилие върху нея от баща ѝ като наказание за нейни неправилни, според него, действия свързани с обучението или изпълнението на ежедневните ѝ семейни задължения. [...] Установява се, че са проведени срещи и разговори и с бащата, при които същият изразява становище за липса на оказвано насилие, като счита, че чрез цялостното си поведение осъществява възпитанието на детето си. [...] Като съобрази събраните по делото писмени доказателства, които кореспондират помежду си и с обясненията на детето, дадени при разпита му пред първоинстанционния съд, въззивният съд намира, че по делото се установи по безспорен начин липсата на емоционална връзка между родителя и въззивник в настоящето производство и детето, както и че бащата не притежава необходимият родителски капацитет да възпитава детето си без да проявява агресия и без поставянето му в подчинение чрез налагане на определени модели на поведение, не притежава способност, желание и умение да му указва подкрепа в трудната възраст, в която детето безспорно се намира, не притежава способност да задоволи психическите и емоционалните му потребности, както и нуждата му от любов, уважение, зачитане като личност, разбиране и спокойна семейна среда...“¹⁰.

⁹ Вж. конкретно *Решение от 22.01.2014 г. по гр. д. № 2677/2013 г. на Районния съд – Перник.*

¹⁰ Вж. *Решение № 360 от 10.07.2015 г. по в. гр. д. № 518/2015 г. на Окръжния съд – Плевен.*

„[Ф]изическо насилие“ е причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето... [...]

Подходът към детето от страна на родителите е авторитарен, като липсва

Page | 18

зачитане личността както от родителите към детето, така и обратно.

Констатира се по делото, че инцидента, довел до настоящото производство, не е единствен. Самият баща на детето, казва, че се случва да я удря, но не без причина. Според него в такива случаи упражненото физическо насилие е оправдано. Съдът не само не споделя подобно разбиране за възпитание, но го смята за абсолютно неприемливо. Съдът намира, че единствената причина за влошените отношения в семейството не следва да се търси единствено и само у непълнолетното дете, а напротив – и у неговите родители. Членовете на семейството си дължат взаимно уважение, доверие и разбирателство, като примерът за това следва да изхожда именно от родителите. Действително поведението на подрастващата спрямо родителите и основно майката, са укорими, но физическото насилие няма да доведе до обрат в поведението ѝ, а има, както се установява по делото, силен обратен ефект. [...] Настоящото производство пред съда е с предмет предоставяне на мерки по Закон за закрила на детето. Именно изхождайки от това неговата цел е защитата на правата и интересите на детето, а не на лицата, при които то е настанено (в случая неговата баба) или на неговите родители. Затова водещо в случая са интересите на детето, които в случая не съвпадат с интересите нито на неговите родители, нито неговата баба¹¹.

Няма спор също така, че телесните наказания с възпитателна цел водят до развитие на детето във вредна за него среда, поради което и няма пречка да бъдат предприети мерки за закрила, като например, настаняване в

¹¹ Така и Решение № 927 от 22.12.2016 г. по гр. д. № 3072/2016 г. на Районния съд – Шумен.

институция. „Установява се също така, че детето, а и цялото му семейство, нееднократно е било подложено на домашен тормоз - физически и психически от страна на своя баща. За последния е посочено, че той от своя страна в детството си е бил подложен на физически тормоз от неговия баща, което неминуемо е рефлектирало и продължава да рефлектира върху начина му на отношение и поведение спрямо собственото му дете. [...] Бащата не отрича, че физически е малтретирал детето, но заявява, че е правил това, тъй като то не слушало, било непокорно, буйно, бягало от дома и т.н. Съдът приема, че с оглед установеното негативно ниво на семейната среда на детето и необходимостта родителите да осъзнаят в пълна степен необходимостта да променят отношението си към детето и да му осигурят значително различни от досегашните условия за живот, то същото следва да остане в институцията, в която е настанено, тъй като това е изцяло в негов интерес¹².

Вече трайно се възприема тезата, че дори и един родител да бъде лишен от родителски права заради осъществявано от него насилие под формата на телесно наказание, тази мярка не трябва да води до цялостно преустановяване на връзката между родителя и детето. Съдилищата възприемат тази позиция, аргументирайки се не толкова с правото на родителя да осъществява контакти, а с интересите на детето¹³.

Разбира се, не следва да се пренебрегва и възможността родителят да поправи своето поведение, за което трябва да му бъде предоставена съответната възможност – „[н]езависимо от данни за упражнено насилие, от една страна съдът намира, че не следва да се прекъсва връзката между бащата и детето. Ищецът в един момент, явно подтикнат от влошената

¹² Вж. Решение № 1712 от 04.11.2016 г. по гр. д. № 6319/2016 г. на Районния съд – Плевен.

¹³ Така и Решение № 406 от 27.12.2011 г. по гр. д. № 1125/2010 г., IV гр. отд. на ВКС.

атмосфера в семейството и споровете с майката относно начина на възпитаване на децата, е ударил шамар на детето си. Това обстоятелство не означава, че следва да се прекъсне родителската връзка, като следва да се предостави възможност на родителя да осмисли своето поведение, осъзнае грешката си и да се поправи¹⁴.

Осъществяване на телесни наказания от лица, които не са родители

В съдебната практика се срещат често и случаи на осъществени телесни наказания от трети лица – най-често учители и възпитатели¹⁵ или пък случайно озовали се на мястото лица¹⁶. Такъв е казусът, при който спрямо подсъдимия „... (случаен минувач, възмутен от поведението на 9-годишно дете, решил да му се скара и да му удари два шамара по лицето пред приятелчетата му). С това подсъдимият е нанесъл побой на детето. Страните на лицето му се зачервили. Детето е получило шок и изпаднало в стрес от бруталната и неадекватна на възрастта му физическа разправа. [...] Реакцията на подсъдимия е абсолютно неадекватна на извършеното от детето и неговата възраст. Не е нормално възрастен мъж да приложи такава физическа сила срещу деветгодишно дете, която да доведе до такава болка и стрес, че да предизвика инстинктивното му изпускане“¹⁷.

По отношение на учителите конкретно се приема, че следва да избират възпитателен подход, който да отговаря на изискването за максимален възпитателен ефект при запазване на човешкото достойнство на детето.

¹⁴ Вж. Решение № 1786 от 23.12.2009 г. по гр. д. № 5840/2009 г. на Районния съд – Бургас.

¹⁵ Вж. например Решение № 924 от 9.09.2014 г. по в. н. ч. х. д. № 812/2014 г. на Софийския градски съд.

¹⁶ Вж. например Присъда от 13.01.2010 г. по н. ч. х. д. № 169/2009 г. на Районния съд – Ямбол и Присъда № 337 от 26.11.2012 г. по н. ч. х. д. № 1290/2012 г. на Районния съд – Плевен.

¹⁷ Вж. Присъда № 2 от 10.01.2014 г. по н. о. х. д. № 1747/2013 г. на Районния съд – Бургас.

Ударът (шамар, плесница) и евентуално проявената словесна грубост биха могли да имат еднакво стресиращо въздействие върху детската психика¹⁸.

Page | 21 В практиката също така се приема, че е без значение дали възрастният е бил предизвикан по някакъв начин или не. И в двата случая телесното наказание не е оправдано¹⁹.

Последователност и предвидимост на съдебната практика

Съдилищата рядко и по-скоро по изключение разпознават телесните наказания като допустима форма на възпитателно въздействие. При извършения преглед на практиката беше открито едно единствено решение, в което съдът приема, че инцидентните прояви на физическо насилие не се отразяват на възпитателските качества на родителя. Съдът приема, че независимо от удрянето на няколко шамара „[л]ипсват данни, обаче, да се касае за физическо посегателство, което да сочи на насилие над детето, с оглед неговия характер и последици, нито за възприет от [съответния родител] траен метод на такова поведение и отношение спрямо детето. [...] [Н]а този етап от развитието си, с оглед неговата пубертетна възраст и пол, [детето] има нужда от авторитетна фигура, която самото то да възприема за такава и да допуска влиянието ѝ за неговото позитивно развитие, каквато роля в живота му се установява да е тази на [съответния родител]“²⁰. Все пак трябва да се има предвид, че разглежданата хипотеза касае случай на спор за родителски права, при който е налице информация за осъществяване на физически наказания и от

¹⁸ Вж. например *Решение № 54 от 15.05.2014 г. по а. н. д. № 43/2014 г. на Районния съд – Девня, Решение № 12573 от 14.12.2006 г. по адм. д. № 6875/2006 г., VI отд. на ВАС.*

¹⁹ Вж. например *Решение № 127 от 24.01.2011 г. по адм. н. д. № 5074/2010 г. на Районния съд – Варна, както и Решение № 46 от 30.01.2013 г. по в. гр. д. № 1095/2012 г. на Окръжния съд – Плевен.*

²⁰ Вж. *Решение № 573 от 03.04.2009 г. по гр. д. № 341/2009 г. на Окръжния съд – Пловдив.*

двамата родители, но при сериозен превес и значителни тежки последици в резултат на поведението на другия родител.

Page | 22 Като цяло в съдебната практика не се откриват решения, в които каквато и да било форма на телесно наказание да се оправдава или поощрява.

Съдебната практика и международните актове

Нерядко в съдебната практика едно или друго решение се аргументира и с разпоредбите на международните актове, по които Република България е страна. Така например, приема се, че „[с]ъгласно чл. 3, т. 1 от Конвенцията за правата на детето, висшите интереси на детето са първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата, независимо дали са предприети от обществени или частни институции, от съдилищата, административните или законодателните органи. В съответствие с тази уредба е и нормата на чл.10, ал. 1 ЗЗД, прогласяваща правото на всяко дете на закрила за нормалното му физическо, умствено, нравствено и социално развитие и на защита на неговите права и интереси. В настоящото охранително производство задължението на съда е да установи, изхождайки единствено и само от интересите на децата, от кого следва те да бъдат отглеждани и възпитавани и за какъв срок. Основен принцип и приоритет на ЗЗД е да гарантира на всяко дете правото му да бъде отгледано в семейна среда. В случай на необходимост органите за закрила на детето трябва да положат усилия да го подпомогнат с оглед осигуряване на най-добрия му интерес, като предприемат мерки за закрила в семейна среда. Настаняването на дете в специализирана институция, включително временно, се извършва при наличие на някое от основанията, посочени в

чл. 25 ЗЗД. Съдът приема, че в случая е налице хипотезата на чл. 25, ал. 1, т. 4 и т. 5 ЗЗД, тъй като родителският капацитет на родителите е занижен и има явна опасност за живота и здравето на детето²¹.

Page | 23

В практиката се срещат и случаи, при които съдът обобщава както международните актове, така и практиката на международните съдилища. Интересното в този случай е, че телесното наказание, макар и осъществено под претекста на възпитанието, може да представлява дори случай на изтезание. В един такъв казус е прието, че подсъдимият „...е нанасял системно побой над малолетният си син. [...] [И]зводите на съдебно психолого-психиатричната експертиза, която констатира че упражненото насилие върху детето е довело до психически промени – чести остри стресови реакции, като у него са останали следи от преживяно насилие. Това са невротични разстройства, отзвучаващи с времето, но оставящи трайни следи в психиката на детето. Законът не визира какво включва в изпълнителното деяние „изтезава“. Според Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, определението е „всяко действие, с което умишлено се причинява силно физическо или психическо страдание или болка на дадено лице, за да се получат от него или от трето лице сведения или признания, за да бъде то наказано за действие, което то или трето лице е извършило или в извършването на което е заподозряно, или за да бъде то или трето лице сплашвано или принуждавано, или по каквато и да е причина, основаваща се на каквато и да е дискриминация, когато такава болка или страдание се причинява от длъжностно лице или друго официално действащо лице или по негово подстрекателство или с негово

²¹ Вж. в този смисъл *Решение № 178 от 15.11.2016 г. по гр. д. № 780/2016 г. на Районния съд – Ихтиман.*

явно или мълчаливо съгласие“. [...] Тълкуването на понятието следва да се извърши като се вземат предвид и решенията на Европейския съд по правата на човека и разпоредбата на чл. 3 КЗПЧОС – част от позитивното ни право. Така в Решение от 18.01.1978 г. на ЕСПЧ по дело Ирландия срещу Обединеното кралство (*Ireland v. the United Kingdom*) основополагащо при тълкуване на понятията „изтезание“ и „нечовешко и унижително отнасяне“, доразвито и в Решенията на ЕСПЧ по делата Селмуни срещу Франция, Аксой срещу Турция, Текин срещу Турция, се дава следното тълкуване: изтезание е умишленото нечовешко отнасяне, което причинява много тежко и жестоко страдание, т.е. проявеното насилие да е причинило страдание с особена тежест и жестокост В Решение от 18.12.1996 г. на ЕСПЧ по Дело Аксой срещу Турция (*Aksoy v. Turkey*) се посочва, че третирането следва да е толкова сериозно и жестоко, че може да бъде описано само като изтезание. Решение от 28.07.1999 г. на ЕСПЧ по дело Селмуни срещу Франция (*Selmouni v. France*), сочи, че да се дефинира дадено насилствено поведение като „изтезание“ то следва да е целенасочено нечовешко отнасяне, причиняващо много сериозни и жестоки страдания, да е налице суровост и преднамереност на отнасянето, като минималната степен на суровост като относително понятие зависи от характера и контекста на третирането, начина, метода, продължителността, физическите и душевни последици. Очевидно проявеното от обвиняемия насилие е било свързано с причиняване на силна болка на пострадалия, то е било продължително – системно. Начинът на причиняване с маркуч, пръчка и юмруци, дори и с нож, по цялото тяло и нанасянето на травми върху детската психика, водещи до невротични разстройства, отзвучаващи с времето, но оставящи трайни следи в психиката на детето, водят до заключението, че пострадалият е бил подложен както на физическо, така и на психическо насилие. Следва да се има предвид и възрастта на

пострадалия – 11 години. За да се прецени силата на „болката или страданието“, причинени на пострадалия, следва да се отчитат всички обстоятелства в конкретния случай, като продължителност на малтретирането, неговото физическо и психическо въздействие, а също така и пола, възрастта и здравословното състояние на жертвата, както е възприето и в Решение по дело *Manesheva v. Russia*, от 09.03.2006 г. на ЕСПЧ. Отчитайки всичко това се налага извод, че въпросното малтретиране е съставлявало изтезание по смисъла на чл. 3 КЗПЧОС. След привличането му в качеството на обвиняем [последният] не се е признал за виновен по предявеното му обвинение. Заявява, че не е изтезавал сина си, а го е бил, когато е заслужавал това, което според него не било изтезание²².

Процедури за закрила на детето в рамките на съдебните производства

Съобразно правилото на чл. 15, ал. 1 ЗЗД във всяко административно или съдебно производство, по което се засягат права или интереси на дете, то задължително се изслушва, ако е навършило 10-годишна възраст, освен ако това би навредило на неговите интереси. Законът говори по за съдебно производство по принцип, без да го ограничава до гражданско или наказателно. Поради тази причина, когато са засегнати интересите на дете, съдът предприема нужните мерки за осъществяване на щадящи съдебни процедури – разпит в специализирано помещение; избягване на личния контакт с извършителите и т.н.

²² Вж. Решение № 5 от 29.01.2014 г. по адм. н. д. № 8/2014 г. на Районния съд – Козлодуй.

III Анализ на националната литература

Page | 26

Трябва да се отбележи, че телесно наказание се среща изключително рядко в академичната литература. Много по-често се говори за насилие,²³ за неговите ефекти върху развитието на детето²⁴, върху отношението с детето²⁵, върху поведението на децата в юношеска възраст²⁶, върху агресията на децата в училище²⁷, за необходимостта от специален интерес към темата²⁸.

Публикации по темата за наказанието като възпитателен метод се намират в педагогическите издания²⁹, основно в областта на методите на възпитание³⁰, включително методите на семейно възпитание. Интересът към темата е по-скоро академичен, отразява мястото на телесните наказания в историческото развитие на схващанията и на практиките на възпитание в семейството и в обществените институции, в професионалните гилдии³¹ училище и в детската градина. В актуалните педагогически публикации по-скоро се представят и анализират родителските стилове на възпитание и в този контекст³² методите на възпитание³³. Понятието телесно наказание почти не се използва и не се коментира. В по-голямата част от педагогическите издания, когато се говори за методите на възпитание се подчертава, че те ни бива да

²³ Златанова, В. домашно насилие, 2001; Нетипичното насилие, 2004

²⁴ Кузманова, Р. Социално-педагогическа работа с деца в риск, 2013 г.

²⁵ Факирска, Й., Детето, нашият домашен любимец, 2001, 91-93.

²⁶ Петрова-Димитрова, Н., Социална педагогика или педагогика на социалната работа

²⁷ Бояджиева, Н., Митева, П. Агресията в училище

²⁸ Сапунджиева, К., и колектив Академичните полета на социалната педагогика, 2014 г.

²⁹ Теория на възпитанието, Съст. Л. Димитров, С., 2005.

³⁰ Сапунджиева, К., Бояджиева, Н. и други, Теоретични основи на възпитанието, 1997, 362-363

³¹ Петя Недева, Видове наказания в българските възрожденски еснафски организации; **Атанасов, В.** Из миналото на нашите еснафи. - ПСП, кн. LXII, 1902, с. 882; Закон на бояджийския еснаф в Панагюрище

³² Иванов, И. Семейна педагогика, 1998; Траян Попковчев - За стила на отношения и стратегиите на възпитание в ромското семейство, сб. "Ромското дете и неговата социализация". Благоевград, 2003

³³ Траян Попковчев - За стила на отношения и стратегиите на възпитание в ромското семейство, сб. "Ромското дете и неговата социализация". Благоевград, 2003

причиняват унижение и накърняване на достойнството на детето³⁴, да не вреди на психичното му здраве³⁵, че са в лоното на авторитарната педагогика³⁶.

Page | 27

Има автори, които говорят за позитивно ориентирано семейно възпитание като Симеонка Бъчева³⁷, която посвещава една глава на проблема за „насилието в семейството”, поставя знак между физическо насилие и телесно наказание, като смята, че това, че насилието може да бъде обявено за възпитателно средство не го превръща в не насилие. Венка Кутева³⁸ също говори за позитивно ориентирано семейно възпитание, като представя неговите основни характеристики. Необходимостта от образование на родителите в позитивно възпитание изследват Р. и Л. Пеневи³⁹.

В едно от последните педагогически издания посветени на възпитанието⁴⁰ в раздела за семейното възпитание не са представени методи на възпитание. Методи на възпитание са включени в раздела за училищното възпитание, където наказанието само се споменава, като краен метод, за телесно наказание не се споменава.

Има издания⁴¹, които сякаш не отхвърлят изцяло идеята за физическите наказания, тъй като цитират определени автори, като Дж.Добсън например

³⁴ Белова, М. Теоретични основи на възпитанието, 1997 г., 362-363

³⁵ Иванов, И. Семейна педагогика, 1998

³⁶ Димитрова, Г., Хуманизъм, общество, възпитание, 2002 г.

³⁷ Бъчева, С. Семейство и дете, 2009 г., 32-34 стр., 148 – 209 стр.

³⁸ Кутева, В., Проблеми на семейната педагогика, 2000 г., стр.105

³⁹ Пнев, Р., Л. Пенева, Позитивното семейно възпитание и педагогическото образование на родителите, spisanie_e_book_2015. Pdf, 12 стр.

⁴⁰ Възпитанието(съдържателни и процесуални измерения) Сийка Чавдарова-Костова, съставител, 2016 г.

⁴¹ Вутова, П. Семейно възпитание, 1997, стр.97-98

и неговото разбиране, че „боят може да е твърде нежен”, без изразяват позиция на неодобрение.

Page | 28 Сред специално посветените на темата изследвания на първо място следва да представим проведеното през 2010 г. по заявка на ИСДП изследване „Наказанието като метод на възпитание на децата в България”, като омнибус проучване от Витоша Рисърч.

Изследването показва, че над 50% от интервюираните не одобряват боя като възпитателно средство, а около 30 % са на мнение, че то може да е оправдано в определени ситуации. Около 8% остават тези, според които телесното наказание може да се използва по преценка на родителя.

За забрана на телесното наказание са категорично са около 40% , а над 30 % смятат, че по-скоро е необходимо, като около 25% смятат за ненужно това да се случи. Важно е да се отбележи, че над 70% смятат, че от законова забрана се нуждае боят с някакво средство, което отразява едно сериозна промяна в отношението към тежкото физическо наказание сред родителите. Продължава да е висока толерантността към пляскането, шамаросването, като само под 30 % смятат, че те следва да се санкционират по някакъв начин. Изследването показва, че по-често използват физически наказания по-възрастните, а младите родители по-често използват като методи за наказване забраните, критиките.

Като специализирано по темата публикация следва да се представи експертният доклад на екип на ИСДП „Превенция на телесното наказание за най-малките деца в България”⁴². Докладът е разработен по проекти

⁴² ИСДП „Превенция на телесното наказание за най-малките деца в България”, със съдействието на Програма Дафне III на Европейската комисия. www.sapibg.org

„Дом без насилие за всяко дете” № JUST/2009/DAP3/AG/1122 и „Детство без насилие”, с подкрепата на Фондация Оук и анализира ситуацията в България по отношение на причините, естеството и обхвата на феномена телесно наказание, както и оценка на предприетите срещу него мерки от управляващите органи. Цел на експертното проучване е както да анализира системата за превенция на телесното наказание и за подкрепа на малки деца (0-3 год.) и техните семейства в България, така и да идентифицира липсите и проблемните зони, които повишават риска от физическо насилие. Изготвената експертиза и приложените към нея препоръки имат за задача да послужат за лобиране за законови промени, промени в институционалната система за защита и подкрепа и нейното качество, към по-добро зачитане на правата на детето. Докладът се основава на разбирането, че най-добрата превенция е в повишаване качеството на родителската грижа и в тази връзка се цели да се подкрепи позитивното родителство и да се съдейства за превенция от използването на телесното наказание като възпитателно средство.

Вестник Капитал през 2012 г. прави анкетно проучване⁴³ сред своите читатели „Одобрявате ли шамаросването като метод за възпитание?”. Обобщените резултати показват, че повече от половината отговорили на въпроса приемат изцяло и понякога шамаросването като метод за възпитание. Тези, които го намират за неприемливо и за израз на безпомощност на родителите, са 44% от общо 264 гласували.

По заявка на Национална мрежа за децата, агенция ESTAT провежда количествено проучване „Нагласи на родителите и младите хора, бъдещи родители, към три права на децата”, в което са обхванати 580 родители и

⁴³ <http://www.capital.bg/interaktiv/anketi/?guid=2949>

581 млади хора на възраст до 35 г. Сред изследваните нагласи, специално място е отделено и на нагласите към телесното наказание като средство за възпитание на децата. Изследването е проведено през април 2013 г.

Page | 30 Според получените резултати „близко половината от родителите мислят, че децата са прекалено малки, за да им бъде взето мнението предвид и за да бъдат чути. Според същото проучване - става ясно, че 39% от родителите биха използвали телесно наказание при възпитанието на децата”. Изследването също посочва, „че:

- ✓ около 50% и в двете групи споделят, че са ставали свидетели на шамаросване на деца и са чували за това от други хора;
- ✓ 16% от младите хора без деца и 12% от родителите заявяват, че са виждали видимо бити деца с наранявания;
- ✓ между 10%-12% твърдят, че са се намесвали в случаи, когато възрастен бие дете.”

Интересни и противоречиви са резултатите от изразеното съгласие с различни твърдения, подготвени от изследователите. Като приемливо твърдение намират популярната народна поговорка „Бий дупе, за да не биеш дупище“ 39.10% от младите без деца и 39.40% от родителите. Едновременно с това се потвърждават и резултатите от изследването на ИСДП за промяна в отношението към използване на средства за бой на дете. Твърдението „Който жали пръчката си, мрази сина си (Притчи Соломонови, глава 13).“ се приема едва от 14.70% от младите хора и от 16.90% от родителите. Противоречиви са данните за това какво означава за родителите да уважаваш детето си, което изглежда се споделя от почти всички изследвани - „Към детето си трябва да се отнасяш с голямо уважение.“ 94.40% от младите хора и 93.30% от родителите са съгласни с това твърдение. Едновременно с това почти половината и от двете групи

приемат за вярно твърдението „Малкото дете не разбира особено, за да го питаш какво мисли.“- 49.30% и 46.70%. Изследването показва, че половината от родителите са убедени, че „когато малко дете се пляска, то ще израсте неуверено в себе си.“ 45.30% от младите хора и 50.00% при родителите. Резултатите от изследването показват висок процент на готовност за сигнализиране за малтретиране, което обаче вероятно по-скоро се разбира като сериозно физическо насилие, отколкото като употреба на шамари, пошляпване, лоша родителска грижа - „Ако знам, че родител си малтретира детето (бие често), ще се обадя на 112.“ 84.50% от младите хора приемат твърдението и 79.60% от родителите.

През последните двадесет години в страната има множество публикации, насочени към родителите, включително електронни, които се опитват да подкрепят промяната във възпитателните им практики, белязани от традиционното патриархално възпитание, при което има сравнително висока толерантност към използване на наказанието изобщо и в частност към различни форми на телесно наказание. Тези издания прокламират принципите и подходите на преди всичко на позитивното възпитание, на възпитанието ориентирано към изграждане на отношения⁴⁴ на доверие на, на партньорство с детето, на уважение и зачитане на неговата личност.

Едновременно с това трябва да се отбележи и наличието на съпротива към въвеждане на практики на позитивно родителство, на подход основан на права на детето. Това са преди всичко родителски организации⁴⁵, които защитават правото на власт на родителя над детето и правото им да използват подходи и наказания, включително телесни по тяхна преценка.

⁴⁴ http://hhf.bg/bg_BG/biblioteka/statii/pravilno-vs-nepravilno-vzpitanie/; <http://detskorazvitie.bg/parenting/basic.html>;
http://www.bebe-dete.com/detsa/alternativi_vazpitanie;

⁴⁵ <http://istina-za-spasenie.narod.ru/index/0-33>; <http://www.azjenata.bg/article/13893/Blizo-70-protsesta-ot-balgarite-odobryavat-boya-pri-vazpitanieto-na-detsata-si/>; <https://rutube.ru/tracks/3325143.html>

Тези организации са директно свързани с радикални християнски, по-скоро сектантски структури, които разширяват своето влияние в страната.

Те организираха сериозни манипулативни акции срещу приемането на

Page | 32 Закон за детето през 2011 г., които съдействаха за спиране на закона, тъй като стъпиха на страха на правителството от сериозни реформи.

В момента в страната Сдружение „Дете и пространство“ в партньорство с Института за изследване на населението и човека към Българска академия на науките стартира национално качествено изследване на влиянието на здравната, социалната и образователната системи върху грижата за децата в най-ранна възраст (0-7 г.) и тяхната сигурност, което вероятно ще засегне и темата за телесното наказание⁴⁶.

Предложеният анализ не претендира за изчерпателност, и е възможно да бъде разширяван и обогатяван. Нещо повече, може би е добре да се направи съдържателен анализ на съвременните идеи, залегнали в педагогическите публикации от последните десет години по отношение на възпитанието на децата, включително за методите на възпитание. Тези идеи в крайна сметка стоят в основата на обучението и подготовката на всички учители, на педагози, социални педагози, възпитатели, социални работници и пр. и в този смисъл се нуждаят от прозрачност, научна и обществена дискусия.

В заключение може да се каже, че академичната литература не отразява задълбочено и достатъчно обстойно темата за телесното наказание, както и това, че отсъстват национални академични изследвания, на които да се базират академични издания.

⁴⁶ Предстои официално да бъде представен в началото на 2018 г.

Има необходимост от подкрепа на родителите, учителите и хората, които полагат грижи за въвеждане на практики на позитивно възпитание. В това отношение е необходимо да се провеждат повече и по-качествени академичните изследвания, въвеждане на научни подходи при разработване и валидиране на нови програми, практики, ръководства и пр.

Като обобщение може да се каже, че съществуващите изследвания показват, че в българското общество все още има висока толерантност към наказанието като възпитателно средство, включително „леките“ форми на телесно наказание. Има позитивна тенденция към отхвърляне на боя и особено боя с употреба на средство като метод за възпитание. Сред младите родители, особено в по-големите градове и сред тези с по-високо образование все повече намират одобрение и стремеж за прилагане подходите на позитивно възпитание.

IV Действия на държавата за адресиране на телесното наказание на деца

На първо място е важно да се отбележи значението на структури като Държавна агенция за закрила на детето (ДАЗД), която освен политики и стандарти, въвежда Контрол по правата на детето във всички⁴⁷ сфери, които засягат децата.

На следващо място изградената институционална система за закрила на детето има изключителна роля за стартиране на процес на гарантиране на правата на детето. Във връзка със спиране и превенция на телесното наказание мерките за закрила, определени в чл. 4 от ЗЗД могат да се определят в две основни групи – мерки за закрила в семейна среда и мерки

⁴⁷ Без структурите на МВР, което е значителен пропуск и поставя в риск децата, които имат досег с правосъдието.

за закрила, свързани с настаняване на детето извън семейна среда. Първата група мерки, „съдействие, подпомагане и услуги в семейна среда” се определят с решение на дирекция „Социално подпомагане” (ДСП), по предложение на отдел „Закрила на детето” (ОЗД), който е структура на ДСП, която от своя страна е правителствена структура на Агенция социално подпомагане на местно ниво. Мерките се изпълняват с помощта на социални услуги в отворена среда като дневни центрове, центрове за обществена подкрепа, центрове за социална рехабилитация и интеграция, които са в компетенциите на местната власт и могат да се предоставят и от частни доставчици. Мерките за закрила, свързани с настаняване се определят от районен съд чрез процедура по гражданско дело по предложение на ДСП. Те се прилагат като крайна мярка като се започва с настаняване при близки и роднини, в приемна грижа и едва тогава настаняване в структури за резидентна грижа.

На следващо място са социалните услуги, макар и само за деца и семейства в риск, които често са предоставяни от НПО, които на практика въвеждат нови подходи, центрирани към нуждите на детето и базирани на познание и по този начин влияят върху цялостното им предоставяне в страната. Социалните услуги, предоставяни за деца, преживели насилие, в България включват социално и психологическо консултиране на деца и семейства, терапевтична работа с децата и техните семейства, консултиране и информиране, между институционално посредничество, придружаване, юридическо консултиране. При необходимост от спешно настаняване се ползват услугите „Кризисен център” и „Спешен прием”, като настаняването трябва да се потвърди или не в определен срок от съда. През последните години НПО развиват практики⁴⁸ на интегриран подход, на

⁴⁸ www.sapibg.org –

подход „всичко под един покрив”, и оказват и подкрепа и натиск за тяхното въвеждане като национални практики. Интегрираният подход предполага заедно и центрирано към нуждите на детето прилагане на мерки за закрила, практики на приятелско към детето правосъдие, подкрепа, терапия за възстановяване от последиците на насилието за детето и неговото семейство. Този подход изисква между институционално сътрудничество и мултидисциплинарна работа. Условие за това е разработеният от ДАЗД „Координационен механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция” (наричан по-долу Координационен механизъм), който беше подписан през 2010 г. Основната цел на т.н. Координационен механизъм е да бъдат обединени ресурсите и усилията на ангажираните партньори за осигуряване на ефективна система за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие и в случаите, при които е необходима кризисна интервенция. Чрез Координационния механизъм се цели да бъде постигнат необходимият единен подход от страна на различни български институции при пред приемането на съгласувани действия в случаи на насилие и злоупотреба с дете.

Национална телефонна линия за деца „116 111” (НТЛД), поддържана от ДАЗД, предоставя консултиране, информиране и помощ по всякакви въпроси и проблеми, свързани с деца. На линията децата могат да разговарят със специално подбрани и обучени специалисти (детски и клинични психолози, социални педагози, социални работници) за своите проблеми; те получават възможността да споделят какво ги вълнува или им тежи, получават емоционална подкрепа, както и възможността да обсъдят възможни решения за своите проблеми или дилеми. В случаи на

необходима на децата им се предлага насочване към специалист, с когото могат да се срещнат на място: училищен психолог, лекар и др. На родителите линията предоставя възможност да обсъждат различни проблеми на своите деца, конфликти в семейството, мъчителни обрати в живота на семейството като раздяла или развод. Линията за деца с номер 116 111 е с национално покритие, безплатна за обаждащите се, независимо дали звънят от стационарен или мобилен телефон и функционира 24 часа в денонощието.

Page | 36

Популяризирането през 2009 г. на кампанията на Съвета на Европа против телесното наказание чрез публикувания на официалната интернет страница на ДАЗД информационен материал, създаде възможност за обществеността да подкрепи кампанията чрез интернет-подписка.

Кампания на ИСДП „Виж ги. Чуй ги. Разкажи.” през 2009–2010 г., директно насочена към превенция на физическото насилие и телесното наказание над деца с послание „Родителите, които бият децата си, искат да скрият това.”

Специални национални кампании против телесното наказание осъществява ИСДП в партньорство с ДАЗД, УНИЦЕФ, общини и други партньори като кампания „Лоши традиции” (2013 г.), по проект „Детство без насилие”, финансиран от Фондация Оук. Посланието е да се прекъсне порочния кръг от прилагане на телесно наказание над деца в семейството.

Друга национална кампания е “Добър родител, добър старт” (2012г) по програма Дафне на Европейската комисия и проект “Детство без насилие”, финансиран от Фондация ОУК. Целта на кампанията е да информира

родители на малки деца за негативните последици от телесното наказание и да ги запознае с методи за справяне с агресията при децата.

Page | 37 ИСДП проведе и европейската кампания „Едно от пет” (2016 г), в партньорство със Съвета на Европа и други организации, която запознава родителите с „Правилото на бельото”, за да предотвратят сексуална злоупотреба с техните малки деца.

V. Препоръки към националните институции

- Въвеждане на дефиниция за телесно наказание в законодателството
- Финансиране на повече количествени и качествени академични изследвания и въвеждане на научен подход при разработване, оценка и валидиране на нови програми, практики и т.н. по отношение на телесното наказание
- Въвеждане на позитивното родителство и позитивната дисциплина в академичните програми на висшите учебни заведения за специалности като педагогика, социална работа, педиатрия и др.
- Насърчаване на привиждането на програми за родителска подкрепа
- Държавна национална кампания против телесното наказание
- Национални програми за професионалисти, които работят със семейства, за да разберат важността на това да се борят с телесното наказание и как да го правят, както и да разберат ролята си

- Даване на достатъчно правомощия на социалните работници да насочват родители към специализирани програми в случаи на телесно наказание
- Указание към педиатрите за даване на съвети на родителите за ненасилствено отглеждане на детето и информация към педиатрите за вредите от телесното наказание;
- Включване на забраната за телесно наказание в учебната програма като част от гражданското образование
- Включване на събирането на данни и за телесното наказание в планираната за изграждане национална база данни за насилието.

Тази публикация е подготвена с финансовата подкрепа на програма „Права, равенство и гражданство” на Европейския съюз. Цялата отговорност за съдържанието на тази публикация е на Института за социални дейности и практики и не може да се счита, че отразява гледната точка на Европейската комисия.

